

Vwo is niet de ultieme verheffing

Afkomst bepaalt niet meer naar welke school je gaat. En toch redden veelbelovende kinderen uit arme gezinnen het vaak niet op het gymnasium, terwijl hun klasgenoten met hoogopgeleide ouders altijd nog het Luzac hebben. Scholen zouden leerlingen die thuis geen hulp krijgen, veel meer tegemoet kunnen komen.

MARIJKE LINTHORST

Eerste Kamerlid voor de PvdA en redacteur S&D

Sociaal-democraten bemoeien zich traditioneel vanuit het verheffingsideaal met het onderwijs: kinderen moeten zich ongeacht hun sociale afkomst kunnen ontplooiën. Gelukkig is er op dit vlak enorm veel bereikt. Precies vijftig jaar geleden ging ik naar de middelbare school. In die tijd was het voortgezet onderwijs er niet alleen om leerlingen kennis bij te brengen, maar ook om hen voor te bereiden op de plaats die zij in de maatschappij zouden innemen.

En dat was niet alleen klasse- maar ook seksebepaald. Arbeiderszonen bezochten de lts, hun dochters de huishoudschool, de kinderen van de witte boorden gingen naar de (m)ulo of de hbs en voor de kinderen van de elite was er het gymnasium. Daarnaast bestond er nog de middelbare meisjesschool (mms) – wellicht hét symbool voor het klasse- en seksekarakter van het toenmalig voortgezet onderwijs. Naar de mms gingen meisjes uit de midden- en hogere klasse. Zij werden niet voorbereid op een werkend bestaan, maar op een rol als ‘vrouw van’. Of je kon koken maakte niet zoveel uit, als je maar een goede gastvrouw was. En dus werden de meis-

jes vreemde talen en literatuur bijgebracht.

Op de lagere school werd er al een selectie gemaakt. Op die van mij waren twee zesde klassen (nu groep 8): één voor de kinderen die ‘door gingen leren’ en één voor de kinderen die dat niet zouden doen. Zat je in de verkeerde zesde klas dan kwam je er niet meer tussen. Het besluit waar je geplaatst werd, was niet gebaseerd op je capaciteiten, maar op verwachtingen op basis van je afkomst. Je mocht nog zo slim zijn, als je vader in de fabriek stond, kon je het gymnasium wel vergeten. Het is nog maar vijftig jaar geleden, maar het is echt verleden tijd.

Je milieu bepaalt niet langer naar welk schooltype je gaat, maar is daarmee ook het achterliggende doel – ieder kind moet in staat gesteld worden het beste uit zichzelf te halen – bereikt? Als je het mij vraagt niet. Er zijn twee redenen waarom deze missie (nog) niet geslaagd is:

- ▶ De doelstelling is onuitgesproken verworpen tot iets anders.
- ▶ We hebben onvoldoende oog gehad voor de benodigde randvoorwaarden.

Verkeerde doelstelling

Oorspronkelijk betekende verheffing dat iedereen – van arm tot rijk – in staat gesteld moest worden zijn of haar talenten optimaal te ontplooiën. Idealiter zou dit betekenen dat een intelligente bakkerszoon naar het gymnasium kon, terwijl een kind van een advocaat met ambachtelijke talenten een goede vakopleiding zou volgen. Ergens tijdens de rit is dit verheffingsideaal ongemerkt getransformeerd tot het idee dat iedereen een zo hoog mogelijke theoretische vorm van onderwijs moet krijgen. Dat is in mijn ogen op twee manieren funest geweest voor het voortgezet onderwijs.

Allereerst heeft het geleid tot degradatie van het beroepsonderwijs. Wie voor een vakopleiding kiest, heeft iets uit te leggen. Het is een negatieve keuze geworden. Je gaat niet naar het vmbo omdat je iets goed kunt, maar omdat je ‘niet goed genoeg’ bent voor havo of vwo. Daarmee is de maatschappelijke waardering voor het beroepsonderwijs gedaald. Een goed voorbeeld van deze volgens mij verkeerde denkrichting is de opheffing van het voorbereidend beroepsonderwijs (vbo) in 1998. Goed beroepsonderwijs, het woord zegt het al, bereidt leerlingen voor op een beroep. En ook in die sector is het van belang dat leerlingen de kans krijgen om hun talenten te ontdekken en eventueel verkeerde keuzes te corrigeren.

Met het opgaan van vbo en mavo in het vmbo werden die mogelijkheden juist beperkt. Het vmbo was geen volwaardige beroepsopleiding meer (het diploma telt ook niet als startkwalificatie), maar zou de toegangspoort moeten vormen tot het middelbaar beroepsonderwijs. Voor veel kinderen ligt het beste wat zij uit zichzelf kunnen halen alleen niet op het niveau van het middelbaar beroepsonderwijs. Leerlingen die dat willen en kunnen moeten natuurlijk gestimuleerd worden, maar het is fnuikend om het veel theoretischere mbo als voor iedereen geldende norm te stellen. Daarmee worden talenten niet gestimuleerd, maar gesmoord.

Ten tweede heeft deze denkwijze geleid tot een andere inrichting van het voortgezet onderwijs. Aangezien iedereen zo hoog mogelijk theoretisch onderwijs moet volgen, dient het onderwijs in principe ook voor iedere leerling haalbaar te zijn. Het is volgens deze denkwijze te wijten aan de leerkracht of de organisatie van het onderwijs als een leerling het niveau niet aankan of ongeïnteresseerd is.

Vernieuwingen richten zich daarom vooral op de rol van de leerkracht: deze moet geen kennis meer overdragen, maar zich opstellen als coach, terwijl de leerling de regisseur moet zijn van zijn eigen leerproces. Ik denk dat we de kinderen overschatten. We veronderstellen een zelfstandigheid waarvan het maar de vraag is of kinderen in die leeftijd daarover beschikken. Ze zijn handig met computers, goedgebekt en lijken daarmee veel volwas-

Kinderen worden structureel overschat

ner dan wij op die leeftijd waren. Maar schijn bedriegt. De hersenen van een puber zijn nog lang niet volgroeid. Leerlingen in het voortgezet onderwijs hebben af en toe behoefte om bij de hand genomen te worden.

En juist op dat gebied schiet het onderwijssysteem tekort. Van alle ‘onderwijshervormingen’ die de afgelopen decennia voorbij zijn gekomen, was het studiehuis het ergst, omdat deze vernieuwing vooral voor de groep waar wij voor staan desastreuus uitpakt. Kinderen die van huis uit de nodige bagage meekrijgen, kunnen zich misschien nog staande houden op een school waar veel zelfstandigheid en discipline wordt verwacht. Ouders die tijdens het studiehuis kinderen op havo of vwo hadden zitten, zullen zich vast het beeld kunnen herinneren: zij schreven op het laatste moment het werkstuk van hun

zoon of dochter. Leerlingen van laagopgeleide ouders kunnen deze steun niet verwachten en lopen vast.

Randvoorwaarden

Om hogere vormen van onderwijs toegankelijk te maken voor leerlingen uit zwakkere sociaaleconomische milieus zijn naast feitelijke gegevens als schoolprestaties ook psychologische of, als je het zo wilt noemen, culturele factoren van belang. Tot ver in de jaren zestig zat bij veel van deze gezinnen de gedachte ingebakken dat hoger onderwijs niets voor 'ons soort mensen' zou zijn. En ook schoolhoofden waren soms oprecht bezorgd dat leerlingen, al waren ze nog zo slim, zich op een gymnasium niet thuis zouden voelen. Een dergelijk maatschappelijk verwachtingspatroon verander je niet van de ene op de andere dag. Niet bij het schoolhoofd dat moet adviseren, en evenmin bij de leerlingen en hun ouders zelf. Inmiddels is er mede door de invoering van objectieve toetsen, naast het advies van de leerkracht, ook op het terrein van het verwachtingspatroon veel ten goede veranderd.

Om kinderen uit sociaaleconomisch zwakkere milieus beter toe te rusten voor hogere vormen van onderwijs heeft de PvdA, met name in de persoon van Van Kemenade, de invoering van de middenschool bepleit. Een school waar alle leerlingen tot hun vijftiende hetzelfde onderwijs zouden krijgen. Op die manier werd het keuzemoment uitgesteld, waardoor kinderen hun mogelijkheden beter konden verkennen. Bovendien zou de heterogene samenstelling van de klassen ertoe moeten leiden dat zwakkere leerlingen zich aan getalenteerde klasgenoten gingen optrekken en 'laatbloeiers' op tijd ontdekt zouden worden. De middenschool is er, op een enkele uitzondering na, nooit van gekomen. Na de mislukte experimenten met de basisvorming – waarbij alle leerlingen eenzelfde minimum aan algemene ontwikkeling zouden meekrijgen – is het bovendien een illusie om te ver-

wachten dat deze ooit nog gerealiseerd zal worden. Wat kunnen we binnen het bestaande stelsel doen om te komen tot een 'gelijker speelveld'?

De belangrijkste factor voor een succesvolle schoolloopbaan is nog steeds het ouderlijk milieu. Kinderen van hoogopgeleide ouders hebben al aan het begin van de basisschool een voorsprong op kinderen uit sociaaleconomisch zwakkere gezinnen. Daar is ook weinig aan te doen: je kunt ouders moeilijk verbieden (of dwingen) hun kinderen voor te lezen of ze mee te nemen op uitstapjes. Basisscholen doen hun uiterste best om de kloof te verkleinen, maar ze zullen er nooit helemaal in slagen het gat te dichten. Slimme kinderen die van huis uit niet zoveel bagage meekrijgen, zullen op het voortgezet onderwijs hoe dan ook harder moeten werken om hetzelfde resultaat te bereiken als hun meer bevoorrechte klasgenoten. Het is niet anders.

Hoewel we hen daarbij prima zouden kunnen ondersteunen, hebben we het precies op dat punt laten afweten. Terwijl de schoolpopulatie steeds diverser geworden is, richt men zich op havo en vwo nog steeds op kinderen van hoogopgeleide ouders. Het studiehuis is als onderwijsconcept weliswaar verdwenen, maar de achterliggende gedachte is nog sterk aanwezig in het onderwijs. Er wordt van leerlingen een veel grotere zelfstandigheid verwacht dan zij feitelijk aankunnen. Voor de hoogopgeleide middenklasse is dat niet zo'n probleem. Ouders schieten te hulp, er zijn bijlessen en als uiterste redmiddel biedt het Luzac uitkomst. Kinderen die geen ondersteunend netwerk thuis hebben zijn echter de klos. Het is minder zichtbaar dan in het studiehuis en daarmee minder opvallend, maar deze kinderen slagen er ook in de huidige tijd vaak niet in om het beste uit zichzelf naar boven te halen. Dat het een deel van de leerlingen wel lukt, is geen reden om de rest te laten zitten. Wij moeten juist pal staan voor de kinderen die een extra zetje nodig hebben.

De politiek kan het verschil in de thuissituatie niet wegnemen. Maar het is wel mogelijk

een ontbrekend ondersteunend thuisfront op school te compenseren. Niet de leerling van hoogopgeleide ouders, maar het op zichzelf aangewezen kind zou de norm moeten zijn. Deze nieuwe aanpak vraagt kleinschaligheid, persoonlijke aandacht, meer ondersteuning en meer tijd voor de leerling om zaken onder de knie te krijgen. Dat staat haaks op de manier waarop het onderwijs nu is ingericht.

Aanbevelingen

Wij moeten als sociaal-democraten dus terug naar onze oorspronkelijke doelstelling. Hoe laat je ieder kind ongeacht afkomst zijn of haar talenten optimaal ontplooiën?

- ▶ Erken dat het niet realistisch is dat iedereen een vwo-opleiding kan volgen, hoeveel ondersteuning hij of zij ook krijgt. De samenleving is divers en dus zal ook het onderwijs dat moeten zijn. Daar ligt echter wel meteen een nieuwe uitdaging. Diversiteit mag niet ontaarden in hoogwaardig onderwijs voor degene die het kan betalen, en inadequaat onderwijs voor de rest. We weten dat kleinschalig en intensief onderwijs resultaat oplevert. We weten ook dat het duur is. Als het te hoog gegrepen is om dit overal in te voeren, zullen we op zijn minst moeten nadenken over de selectiemethoden voor dit kleinschalige en intensieve onderwijs.
- ▶ Investeer fors in beroepsonderwijs. Goed praktijkonderwijs met de modernste machines is duur. Maar we moeten ons realiseren dat 60% van onze leerlingen naar het

vmbo gaat. Goed opgeleide vakmensen leveren de samenleving bovendien veel op, terwijl voortijdige schooluitval met alle gevolgen van dien de samenleving handenvol geld kost.

- ▶ Erken dat veel jongeren soms de behoefte hebben bij de hand genomen te worden en investeer dus in begeleiding. Als het goed is kennen scholen voor voortgezet onderwijs het cognitieve niveau van hun instromende leerlingen. Dat beeld zou gecomplementeerd moeten worden: welke bijkomende ondersteuning heeft deze leerling nodig om de opleiding met succes te voltooien?
- ▶ Formuleer een andere definitie van rendement. Op dit moment bestaat het rendement van een school uit het aantal leerlingen dat zonder vertraging slaagt voor het eindexamen. De zogenaamde doorstroom en uitstroom. Daar worden scholen op beoordeeld en afgerekend. Het leidt er soms toe dat een leerling naar een lager schooltype wordt verwezen, terwijl hij met wat extra tijd en begeleiding het hogere schooltype misschien wel had kunnen halen. Dat is gunstig voor het rendement. Een definitie van rendement zou recht moeten doen aan de inspanningen van een school om leerlingen te stimuleren en te begeleiden om hun talenten optimaal te ontplooiën. Een optie zou kunnen zijn dat scholen beloond worden voor het aantal leerlingen dat een eindexamen behaalt op of boven het advies van de basisschool. Het lijkt me de moeite waard om die gedachte uit te werken.